

УДК 347.121.2

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У АВТОРА НАУКОВОГО ВІДКРИТТЯ

Булат Є.А., кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Динаміка світових тенденцій і суспільних процесів вимагає на сучасному етапі від України дотримання інноваційної моделі подальшого розвитку і всебічного залучення суспільних ресурсів у коло інноваційних відносин.

Необхідно відзначити, що одним із пріоритетних напрямів розвитку інноваційної моделі є підтримка і захист об'єктів інтелектуальної власності, чимало з яких на сучасному етапі потребують правової охорони і відповідного законодавчого регулювання.

Саме до таких об'єктів відноситься наукове відкриття. Створення наукових відкриттів дає можливість визначити принципово нові напрями у розвитку відповідних галузей науки, техніки, промисловості, медицини, сільського господарства, тощо. Беззаперечно, наукове відкриття слід визнати одним із рушійних чинників науково-технологічного прогресу у нашій державі, оскільки нові знання, які виникають внаслідок їх створення, не тільки збагачують вітчизняну науку появою нових технологій, а також і докорінним чином впливають на розвиток економіки країни.

На сучасному етапі, незважаючи на нагальну необхідність, правова охорона наукових відкриттів відсутня. Таке становище призводить до неконтрольованого витоку наукової інформації за кордон, безперешкодного використання такої інформації будь-якими особами, від чого, очевидно, держава несе величезні збитки. Відсутність належного законодавчого регулювання веде до невизначеності відповідних прав, які можуть виникати у авторів наукових відкриттів у зв'язку з їх створенням.

У той же час, Цивільним кодексом України відзначено, що наукове відкриття має охоронятися у порядку, встановленому законом, а також зазначено, що автор відкриття може надати йому спеціальну назву.

Питання правової охорони і державної реєстрації наукових відкриттів досліджувалися такими вітчизняними і зарубіжними вченими і правниками, як А. М. Павлов, О. П. Сергєєв, В. А. Іванов, О. А. Підпригора, Ф. К. Кліменко, В. В. Потоцький, Г. А. Андрощук, Ю. М. Капіца, Р. Б. Шишка, Ю. С. Шемшученко та інші. Основні напрями проведених досліджень стосувалися загальних аспектів щодо питань виникнення, експертизи, реєстрації і визнання наукових відкриттів, визначення міжнародного досвіду щодо законодавчого регулювання наукових відкриттів, тощо.

Але, недостатньо уваги приділялося саме питанню визначення відповідних прав, які можуть виникати у авторів наукових відкриттів протягом всього процесу визнання наукового відкриття, починаючи від його створення і, на завершальному етапі - видачею диплому на нього.

Належне визначення особистих немайнових прав авторів відкриттів дасть можливість кращого розуміння сутності наукового відкриття серед інших об'єктів інтелектуальної власності, визначити концептуальні підходи до наукового відкриття, як відповідного об'єкта інтелектуальної власності.

Метою даної статті є визначення комплексу немайнових прав, які виникають у автора відкриття протягом циклу існування наукового відкриття, як об'єкта інтелектуальної власності.

Необхідно відзначити, що наукове відкриття це такий унікальний об'єкт інтелектуальної власності, на який не виникає виключного права в силу його специфіки. Тобто йдеться про немайнові права, які виникають у автора відкриття за його створення, у той час, як єдиним майновим правом, яке має автор відкриття, є право на отримання матеріальної винагороди за його створення.

Саме тому у цьому аспекті заслуговує на особливу увагу визнання також і інших немайнових прав, крім зазначених у Цивільному кодексі України, які може мати автор відкриття у зв'язку з його створенням. Для зручності визначення пропонується немайнові права умовно поділити на групи, залежно від стадії визнання наукового відкриття.

У діючому Цивільному кодексі зазначено, що автор відкриття може *надати йому своє ім'я або спеціальну назву*. І дійсно, право авторства, яке виникає на створене наукове відкриття, є особистим невід'ємним правом його автора і має абсолютний і виключний характер [1, с. 619], оскільки з ним кореспондуються обов'язки всіх і кожного утримуватись від порушення цієї правомочності автора. Виключність права авторства полягає в тому, що ніхто інший, окрім самого автора, не може бути носієм права авторства на тотожний об'єкт наукового відкриття [2, с. 505].

Факт присвоєння науковому відкриттю спеціальної назви або свого власного імені має бути відзначений у надісланих матеріалах заявки на наукове відкриття. Необхідно зазначити, що практика надання власних імен створеному науковому відкриттю мала місце ще за часів Радянського Союзу, наприклад, ефект Вавилова-Черенкова, ефект Фарадея-Столетова, тощо.

Ім'я автора або спеціальна назва, які присвоюються науковому відкриттю, зазначаються у виданому авторові дипломі або свідоцтві (для юридичних осіб) на створене наукове відкриття.

Автор може вимагати *зазначення свого імені у зв'язку з використанням наукового відкриття, якщо це практично можливо*.

Йдеться про можливість автора відкриття вимагати, щоб його ім'я як творця відповідного наукового положення згадувалось у будь-яких публікаціях, які мають відношення до нього. Враховуючи той факт, що не всі наукові відкриття в силу їх специфіки можуть знайти своє відображення у подальшому виробництві, оскільки мають фундаментальний характер, мається на увазі випадки, коли створене і зареєстроване наукове відкриття стало основою для виникнення патентоздатних рішень, які потім втілюються у винаходи. Саме у таких випадках, коли на основі наукових відкриттів виникають нові патентоздатні рішення, які згодом втілюються у винаходи, їх подальше застосування має бути тісно пов'язано з ім'ям автора відкриття.

Автор має право *перешкоджати будь-якому посяганням на наукове відкриття, здатне завдати шкоди його честі чи репутації*.

Оскільки автор наукового відкриття має право надати науковому відкриттю своє ім'я або спеціальну назву, він може вимагати, щоб у цьому випадку його ім'я не перекручувалось і не спотворювалось [3, с. 63], а також не зазнавало будь-яких змін [4, с. 362].

Особливість наукового відкриття як об'єкта інтелектуальної власності полягає ще і в тому, що видача диплому на нього можлива лише тільки після перевірки відповідними установами його сутності, тобто проведення наукової експертизи за матеріалами заявки на створене наукове відкриття.

Відповідно, протягом здійснення цієї процедури у автора відкриття можуть виникати права, які безпосередньо пов'язані з нею.

Так, до цієї категорії прав автора відкриття слід віднести право автора на *подання заявки* на створене наукове відкриття до відповідної Установи. Автору відкриття як особі, що створила відкриття, належить право на досягнутий ним творчий результат. Тільки він має право вирішувати подальшу долю власної наукової розробки і доцільність її функціонування. Він може подати заявку на створене ним наукове відкриття щоб, врешті-решт, отримати належну правову охорону, і навпаки, може і не робити цього, керуючись власними міркуваннями.

До того ж під час проведення експертизи заявник (автор) наділяється комплексом немайнових прав, які стосуються її здійснення. Так, наприклад, автор має право *брати участь у розгляді питань, пов'язаних з проведенням експертизи заявки на наукове відкриття*. Протягом здійснення експертизи можуть виникати питання, пов'язані із сутністю наукових положень, наведених у матеріалах заявки; питання, пов'язані з кращим розумінням сутності заявленого наукового положення, саме тому автора можуть залучити до роз'яснень з

цього приводу.

Автор може за власною ініціативою або на запит установ, які здійснюють експертизу, *доповнювати, уточнювати або виправляти матеріали заявки* без зміни сутності наукового положення, яке заявляється в якості наукового відкриття. Передбачається також право автора на *оформлення самостійної заявки*, якщо додаткові матеріали, які ним надані, змінюють сутність заявленого наукового відкриття.

Автор має право на *продовження строків*, пов'язаних з процедурою здійснення експертизи і реєстрації відкриттів. Так, у разі наявності обґрунтованого прохання автора про продовження строку надання відповіді на запит експертної установи строк проведення експертизи може бути продовжено.

Окремо слід зупинитися також на питанні отримання диплому на створене наукове відкриття.

Так, автору за створене ним наукове відкриття, яке забезпечує значний науковий внесок, як виняток, може бути присуджено Вищою атестаційною комісією України *науковий ступінь доктора або кандидата наук без захисту дисертації* за поданням спеціалізованих вчених рад [5, с. 288].

Юридична особа, з вказівкою на автора (співавторів) наукового відкриття в якій воно було створено, має право на *одержання відповідного свідоцтва на наукове відкриття. Про створення наукового відкриття доцільно зробити запис у трудовій книжці автора (співавторів).*

Висновки.

Таким чином, визначені категорії прав, які виникають у автора відкриття протягом процесу його створення.

Визначено, що автору наукового відкриття можуть належати три категорії особистих немайнових прав, перші з яких стосуються вираження його в об'єктивній формі; друга категорія немайнових прав стосується безпосередньо процедури проходження експертизи наукового відкриття і, нарешті, категорія немайнових прав, пов'язаних з визнанням наукового відкриття.

Отже, для належного визнання відповідних немайнових прав на наукове відкриття, як об'єкт інтелектуальної власності, необхідно:

- забезпечити нормативне визначення таких прав на законодавчому рівні, що має бути відображено у відповідному законі;
- забезпечити всіляке сприяння авторам відкриттів у здійсненні їх прав шляхом їх визнання;
- сформувати механізми єдиного підходу до визначення таких прав на законодавчому рівні.

РЕЗЮМЕ

Розкрито категорії особистих немайнових прав, які виникають у автора наукового відкриття протягом здійснення процедури їх реєстрації. Запропонована класифікація таких прав залежно від стадії визнання наукового відкриття.

Ключові слова: немайнові права, правова охорона наукового відкриття, автор наукового відкриття, визнання наукового відкриття.

РЕЗЮМЕ

Раскрыты категории личных неимущественных прав, которые возникают у автора научного открытия в течение осуществления процедуры их регистрации. Предложена классификация таких прав в зависимости от стадии признания научного открытия.

Ключевые слова: неимущественные права, правовая охрана научного открытия, автор научного открытия, признание научного открытия.

SUMMARY

The article describes categories of personal nonproperty rights that any author of scientific discovery could face in the process of the discovery registration. The authors propose classification of such rights depending on stage of the scientific discovery recognition.

Key words: nonproperty rights, legal protection of scientific discovery, author of scientific discovery, recognition of scientific discovery.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України : Науково-практичний коментар / за ред. Я. М. Шевченко. – К. : Ін Юре, 2004. – 620 с.
2. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. / А. П. Сергеев. – М. : ТК Велби; Проспект, 2004. – 752 с.
3. Бошицкий Ю. Л. Деякі питання щодо вдосконалення правової охорони наукового відкриття в Україні / Ю. Л. Бошицкий // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – 4 (12). – С. 61–64.
4. Клименко Ф. К. Научные открытия учёных СНГ : Краткий справочник / Ф. К. Клименко, С. Н. Зыбайло. – Днепропетровск : Новая идеология, 2008. – 380 с.
5. Булат С. А. Шляхи вирішення проблеми правової охорони наукових відкриттів в Україні / С. А. Булат, В. О. Масло // Матеріали виступлений на 8-й Міжнарод. науч.-практ. конф. «Актуальные проблемы охраны интеллектуальной собственности», 6-11 сент. Алушта, 2004. – С. 286–289.

УДК 346.2

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Жоравович Д.О., здобувач Інституту економіко-правових досліджень НАН України
Переверзєв О.М., доцент кафедри менеджменту та господарського права Донецького національного технічного університету

Вирішальна роль в становленні високоефективної ринкової економіки належить підприємству, яке будучи ініціативною формою діяльності населення дозволяє знаходити найкращі форми і способи розподілу та використання обмежених природних, матеріальних, трудових й фінансових ресурсів. Підвищення ролі підприємництва є передумовою стабільного економічного зростання та конкурентоспроможності економіки держави, створення нових робочих місць, збільшення податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів. Законодавство, яке регулює підприємницьку діяльність фізичних осіб, має багатоструктурний характер, правові норми про громадян - підприємців містяться у нормативних актах різної юридичної сили та галузевої приналежності. Єдиного спеціального законодавчого акту, що містив би загальні та спеціальні норми щодо підприємництва фізичних осіб, в Україні не має, а норми Цивільного та Господарського кодексів України щодо досліджуваного питання є недостатньо повними і не відповідають науковим та практичним потребам. Тому сьогодні об'єктивно необхідним є подальше вдосконалення підприємницького законодавства як складової забезпечення ефективного застосування правових норм, усунення прогалин і суперечностей правового регулювання.

Серед сучасних наукових досліджень багато робіт присвячено аналізу правового становища різних організаційно-правових форм господарювання, комплексного господарсько-правового дослідження правового статусу фізичної особи – підприємця як учасника господарських відносин до сьогодні в Україні не провадилось. Окремих питанням правового забезпечення здійснення громадянами підприємницької діяльності присвячено чимало наукових досліджень, зокрема Мамутова В.К., Бігняк О.В., Щербини В.С. [1 - 3] тощо, в той же час проблеми оптимізації правового режиму діяльності фізичних осіб – підприємців залишаються дискусійними та потребують доопрацювання.